

بررسی علل و میزان موفقیت شرکتهای تعاونی مرغداران در استانهای مازندران و گلستان

امیر مظفر امینی^۱ و مسعود رضانی^۲

^۱استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان، آکارسناس ارشد توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

تاریخ دریافت: ۸۳/۹/۴؛ تاریخ پذیرش: ۸۴/۷/۲۶

چکیده

هدف کلی پژوهش حاضر، بررسی عوامل مؤثر در موفقیت شرکتهای تعاونی کشاورزی مرغداران در دو استان مازندران و گلستان می باشد. بر اساس روش نمونه گیری خوشه ای و فرمول کوکران، از میان ۲۱ شرکت با ۱۳۹۵ نفر عضو، ۱۱ شرکت و ۱۰۱ نفر از اعضا برای مطالعه انتخاب شدند. پس از تکمیل پرسشنامه ها، برای مقیاس سازی از روش AHP استفاده گردید. آزمون های آماری (تحلیل عامل و ضریب آلفا) نشان داد که مفاهیم به کار رفته در تحقیق از روایی و پایایی بسیار بالایی برخوردار بوده است. نتایج تحقیق بیانگر این واقعیت است که تعاونی ها در دستیابی به اهداف مورد نظر در اساسنامه و برآوردن انتظارات و توقعات اعضا، در مجموع ناموفق عمل کرده اند. نتایج آزمون تحلیل مسیر نشان داد که به ترتیب، شناخت اعضا، عملکرد اتحادیه تعاونی ها، میزان انتفاع سایر سازمان ها از وجود تعاونی ها، مشارکت اعضا در امور تعاون، میزان انتفاع اعضا از تعاونی و مهارت های مدیران بیشترین تأثیر را بر موفقیت تعاونی ها دارد. همچنین میزان موفقیت تعاونی ها تا حدود زیادی با عوامل درون سازمانی در ارتباط است. میزان بهره مندی اعضا از آموزش، مشارکت اعضا در امور تعاونی، مهارت فنی و تخصصی هیات مدیره و شناخت اعضا از اصول تعاون در شرکت های تعاونی بسیار پایین می باشد. دستاوردهای تحقیق همچنین نشان می دهد که بین متغیرهای مزبور و موفقیت شرکتهای تعاونی رابطه مستقیم و معنی داری وجود دارد.

واژه های کلیدی: تحلیل مسیر، شرکتهای تعاونی کشاورزی، شرکتهای تعاونی مرغداران، موفقیت، مازندران و گلستان

مقدمه

اندیشه تعاون و مساعدت اجتماعی برای حل مشکلات گروهی، از دیر باز در جوامع سنتی وجود داشته، ولی به شکل قانونی و رسمی، پس از انقلاب صنعتی در کشورهای شمال مورد توجه قرار گرفته است. در ایران نیز واژه تعاون با تصویب قانون اساسی در سال ۱۳۰۴ شمسی پا به عرصه ادبیات حقوقی گذاشت. تا این زمان و یک دهه بعد از آن نیز حتی یک تعاونی به شکل مدرن به وجود نیامد و اصولاً به وجود چنین تشکیلاتی

در ساختار اقتصادی کشور احساس نیاز نمی شد (زاهدانی، ۱۳۶۱). به رغم حمایت های قیم مآبانه دولت در دهه های ۴۰-۱۳۲۰، روند رشد تعاونی ها بسیار کند بود. پس از آن با آغاز اصلاحات ارضی و به دلیل وجود مفاد مندرج در قانون تقسیم اراضی، کشاورزان برای دریافت زمین و تملک آن با رویی گشاده به عضویت تعاونی ها و سایر تشکیلات حقوقی درآمد و تعداد تعاونی ها در طی این دوره گسترش چشمگیری یافت (نجفی، ۱۳۷۷). با پیروزی انقلاب اسلامی، به دلایل گوناگون، سایر

تشکل‌های اقتصادی - اجتماعی در بخش کشاورزی مورد بی‌مهری قرار گرفته، تشکل‌های تعاونی به دلایلی چند و از جمله نزدیکی ماهیت آن با اعتقادات اسلامی، بیش از سایر اشکال حقوقی مورد توجه قرار گرفت. با شروع جنگ، دولت توزیع نهاده‌های یارانه‌ای را بر عهده تعاونی‌ها گذارد، طی این مدت، کشاورزان بیشتر برای بهره‌مندی از کالاهای یارانه‌ای، انواع تعاونی‌ها را تأسیس کرده، به عضویت آنها در آمدند. با اتمام جنگ و آغاز سیاست‌های تعدیل ساختاری و حذف بخش اعظم یارانه‌های پرداختی، تعاونی‌ها دچار چالش‌های جدی شده، بسیاری از آنها طی دهه گذشته منحل و یا غیرفعال شدند. در کشور ما تعاون و گرایش به تعاون بیشتر نه از روی نیاز و آگاهی بلکه به دلیل برخورداری از منافع موجود و کوتاه مدت در بین کشاورزان مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر دولت نیز اگر چه تعاونی‌ها را به‌عنوان دومین بخش اقتصادی معرفی کرده، ولی می‌توان ادعا کرد که دولت‌مردان و سیاست‌گذاران نیز به دلیل اعتقادات و تفکرات دولت سالارانه از درک واقعی بخش تعاون عاجز بوده، هرگز خواستار تحقق تعاون به معنای واقعی آن در جامعه نبوده‌اند. دولت نه تنها راه را برای شکوفایی و خود سامانی این بخش فراهم نکرده، که همواره به‌صورت مانعی در راه تحقق اهداف آن عمل کرده است. هدف تعاون، جلب مشارکت نیروهای مردمی به عنوان بازوی اجرایی دولت نیست، بلکه تعاون در معنای واقعی خود، وظیفه سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری را به مردم محول کرده، راه را برای حکومت مردم‌سالارانه فراهم می‌نماید. بدیهی است چنین تشکلی می‌تواند نقش عمده‌ای را در شکوفایی بخش‌های مختلف اقتصادی ایفا نموده، مشکلات اقتصادی - اجتماعی اصناف مختلف را حل کند.

بخش کشاورزی ایران به لحاظ تشکل‌های صنفی، شاید یکی از ضعیف‌ترین بخش‌های اقتصادی کشور باشد. تشکل‌های فعال در این بخش نه تنها در دفاع از حقوق کشاورزان بلکه در تامین منابع مورد نیاز آنان نیز عاجز بوده، نتوانسته‌اند آنچنان که شایسته است، نقش درخوری

را در توسعه بخش کشاورزی ایفا نمایند. در پژوهش حاضر به دلیل اهمیت این تشکل‌ها در توسعه بخش کشاورزی، میزان موفقیت تعاونی‌های کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این راستا به مطالعه تعاونی‌های کشاورزی مرغداران که به لحاظ ساختاری یکی از قوی‌ترین تشکل‌های موجود در بخش کشاورزی می‌باشند، بسنده می‌شود.

نتایج تحقیقات آقاجانی‌ورزنه (۱۳۸۰)، امینی (۱۳۸۱)، درویشی‌نیا (۱۳۷۹)، سرسختی‌عراقی (۱۳۷۴) و صفری‌شالی (۱۳۸۰) که عملکرد شرکت‌های تعاونی فعال در بخش کشاورزی و عوامل مؤثر در آن را مورد ارزیابی قرار داده‌اند، نشان می‌دهد که به‌طور کلی این شرکت‌ها عملکرد ناموفقی داشته‌اند. بر اساس این پژوهش‌ها نگرش اعضا نسبت به تعاون، شناخت اعضا از اصول تعاون، آگاهی، مشارکت و آموزش اعضا، در افزایش کارایی و بهبود عملکرد تعاونی‌ها نقش بسزا و مثبتی داشته است. سرسختی‌عراقی (۱۳۷۴) در تحقیق خود نشان می‌دهد که میزان درآمد، سواد، نوع شغلی قبلی و پنداشت مدیر عامل از اقتدار، بر وضعیت عملکرد مؤثر بوده، عوامل فردی دیگری از قبیل تجربه مدیریتی و سن مدیر، تأثیری بر آن ندارد.

جان آدرین و وادگرین (۲۰۰۱) سه اصل حداقل سود و خدمات بهتر، آزادی عضویت و رعایت انصاف و عدالت؛ روزا و همکاران (۲۰۰۰) عواملی از قبیل روحیه فردگرایی، عدم همکاری اعضا، ضعف مدیریت، عدم آگاهی مسئولیت‌پذیری در اعضا، مشکلات مالی، عدم آگاهی اعضا، پرداخت‌های غیراخلاقی، غفلت از اصول تعاون، ضعف قوانین و مقررات و ناتوانی در رقابت با سایر شرکت‌ها، بهویان (۲۰۰۰) عدم پایداری اعضا به تعاونی، بالا بودن هزینه‌های اجرایی، ناتوانی در ایجاد توازن در علائق متفاوت اعضا، انتظارات زیاد اعضا از تعاونی و عدم وجود مدیران مقتدر در بین اعضا را به عنوان مانع اصلی در مسیر موفقیت تعاونی‌های کشاورزی ذکر کرده‌اند.

مطالعه حاضر با هدف بررسی میزان موفقیت تعاونی‌های کشاورزی مرغداران گوشتی و تعیین عوامل

مؤثر بر آن در دو استان مازندران و گلستان انجام گرفته است که اهداف اختصاصی زیر را دنبال می‌کند:

- ارزیابی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران گوهشتی در استان مازندران و گلستان در راستای دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده.

- تبیین و شناخت عوامل درون سازمانی و برون سازمانی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها.

- بررسی مشکلات و نارسانی‌های موجود در مسیر توسعه تعاونی‌های کشاورزی مرغداران استان مازندران و گلستان.

مواد و روش‌ها

با توجه به اهداف پژوهش در این مطالعه از روش‌های مشاهدات اسنادی و مشاهدات میدانی همراه با مشارکت از نوع مشاهده مستقیم پنهانگر به طریق پیمایشی استفاده شد. مدیران عامل، اعضای هیات مدیره، اعضا و حسابداران شرکت‌ها جامعه آماری تحقیق را تشکیل می‌دادند. به دلیل محدود بودن جامعه آماری مدیران، کل جامعه به عنوان نمونه آماری برای مطالعه انتخاب شد ولی در عمل به دلایلی از جمله عدم تمایل پاسخگویان به همکاری با گروه پژوهش، نظرات ۲۷ نفر مورد ارزیابی قرار گرفت که ۴۹ درصد از کل جامعه آماری را تشکیل می‌دادند. برای نمونه‌گیری از جامعه آماری اعضا، از فرمول کوکران در سطح اطمینان ۹۵ درصد، با دقت ۰/۰۴ $d =$ و با احتمال برابر $(p \& q = 0/5)$ ، حداکثر نمونه لازم برای مطالعه جامعه اعضا (۷۴ نفر) برآورد گردید

(کوکران، ۱۹۷۶). سپس با استفاده از فرمول انتساب متناسب، نمونه‌ها در داخل شرکت‌ها براساس تعداد اعضای هر شرکت مشخص شده و به‌طور تصادفی تعدادی عضو برای مطالعه انتخاب شدند (جولیف، ۱۹۸۶).

برحسب اهداف پژوهش، سه نوع پرسشنامه ساخت یافته برای جمع‌آوری اطلاعات طراحی شد. اطلاعات لازم برای پژوهش از سنجش نظرات اعضا، مدیران (مدیران عامل و اعضای هیات‌مدیره) و حسابداران شرکت‌ها در قالب سؤالاتی با پاسخ‌های باز و بسته به‌دست آمد.

برای سنجش میزان موفقیت تعاونی‌ها، از روش مدیریت مبتنی بر هدف MBO بهره گرفته شد، میزان دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده برآورد گردید (خاموشی، ۱۳۶۲). جهت بالا بردن اعتبار نتایج از روش‌های متعدد ارزیابی از قبیل خود ارزیابی، دگر ارزیابی و ارزیابی گروهی استفاده شد، و نظرات گروه‌های مختلف نظیر مدیران عامل، اعضای هیات مدیره، اعضا و حسابداران شرکت‌ها در مورد میزان دستیابی به اهداف در دو بعد اقتصادی و اجتماعی مورد ارزیابی قرار گرفت. عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها نیز در دو بعد درون سازمانی (عامل نیروی انسانی و مدیریت) و برون سازمانی (سازمان‌های دولتی و غیردولتی) مورد توجه قرار گرفت. مدل نظری تحقیق و سازه‌های به‌کار رفته در آن در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- تبیین چارچوب نظری، مفاهیم و شاخص‌های تحقیق.

نوع متغیر	تعریف متغیر	مفاهیم اصلی	معرف درجه یک	معرف درجه دو
وابسته	میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران گوهشتی	میزان دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده در اساسنامه	ارزیابی عملکرد تعاونی‌ها در تامین دان، جوجه و مواد ضد عفونی کننده، تنظیم قیمت و میزان عرضه مرغ خرید مرغ از مرغداران، ارائه مشاوره در زمینه دامپزشکی، مدیریت و برپایی جلسات تبادل نظر، تامین اعتبارات مورد نیاز اعضا، خدمات مشاوره‌ای، اقتصادی و سرمایه‌گذاری اقتصادی و برپایی کلاس آموزشی در زمینه مسائل مرغداری و تعاون	معرف درجه دو
	عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران گوهشتی	عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران گوهشتی	نیروی انسانی عامل مدیریتی	ساخت اعضا از اصول تعاون، مشارکت اعضا در امور تعاونی، آموزش اعضا، رضایت از عملکرد تعاونی و گرایش به اهداف تعاونی قابلیت، مهارت‌های فنی، مهارت‌های انسانی، شناخت و آموزش مدیران
مستقل	عوامل برون سازمانی	عوامل برون سازمانی	سازمان‌های دولتی و غیر دولتی	اتحادیه تعاونی کشاورزی مرغداران و سایر شرکت‌های تعاونی

نتایج و بحث

در این بخش ابتدا نتایج توصیفی ارائه می‌شود، سپس رابطه هر یک از متغیرها با موفقیت تعاونی‌ها به وسیله آماره‌های استنباطی سنجیده شده و در پایان با استفاده از روش تحلیل مسیر مدل نظری پژوهش مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

آماره‌های توصیفی: میزان دستیابی تعاونی‌ها به اهداف اساسنامه به عنوان متغیر وابسته در پنج بعد تامین نهاده‌های مورد نیاز اعضا، تنظیم بازار، ارائه خدمات در زمینه مشاوره‌ای، اقتصادی و آموزشی با هفده سوال به وسیله اعضا و مدیران مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج به دست آمده در جدول ۳ نشان داده شده است.

بر اساس داده‌های جدول ۳، اکثر اعضا و مدیران عملکرد تعاونی‌ها را در زمینه‌های مزبور در حد بسیار ضعیف و ضعیف قلمداد کرده و تنها درصد اندکی آن را خوب یا بسیار خوب ارزیابی کرده‌اند. برخلاف، عملکرد ضعیف تعاونی‌ها، بر اساس نتایج آزمون مقایسه میانگین رتبه‌ای این تعاونی‌ها در زمینه تامین نهاده‌های مورد نیاز اعضا و ارائه خدمات اقتصادی عملکردی مناسب داشته، ولی در زمینه تنظیم بازار، ارائه خدمات مشاوره‌ای و آموزشی بسیار ضعیف عمل کرده‌اند.

از مجموع وزنی سازه‌های فوق، میزان موفقیت تعاونی‌ها اندازه‌گیری شد. نتایج به دست آمده در جدول ۴ ارائه شده است:

برای سنجش سازه‌های مورد نظر از روش شاخص سازی همبسته استفاده شده، برای هر شاخص با توجه به ابعاد سازه، تعدادی سؤال که می‌توانست فضای مفهومی واژه مورد نظر را اندازه‌گیری کند، طراحی شد (نایی، ۱۳۷۸). روایی و پایایی پرسش‌های به کار رفته برای سازه‌ها در مطالعات مقدماتی با ۳۰ پرسشنامه بررسی شده، اشکالات موجود در سؤالات پرسشنامه برطرف گردید. پس از جمع‌آوری اطلاعات، قابلیت اعتماد و اعتبار سازه‌ها مجدداً با آزمون KMO و آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفت (سرمد، ۱۳۷۹). نتایج به دست آمده از این بررسی در جدول ۲ ارائه شده است که نشان می‌دهد سازه‌های انتزاعی بکار رفته در پژوهش از قابلیت اعتماد و اعتبار مناسبی برخوردار می‌باشند.

در مرحله مقیاس سازی، ابتدا با روش تحلیل عاملی، وزن هر سنج در ساخت سازه مورد نظر برآورد شد (دیاکولاکی، ۱۹۹۵)، سپس با ترکیب وزنی گویه‌ها و جمع برداری آنها، مقدار سازه‌ها و مفاهیم اصلی پژوهش سنجیده شد (قدسی‌پور، ۱۳۷۸). در تحلیل روابط بین داده‌ها از آزمون همبستگی برای تحلیل دو متغیره و از آزمون رگرسیون برای تحلیل چند متغیره بهره گرفته شد. بدین صورت که رابطه هر یک از متغیرها و مفاهیم مستقل تحقیق با میزان موفقیت تعاونی‌ها به عنوان یک متغیر وابسته از طریق آزمون‌های فوق مورد بررسی قرار گرفت.

جدول ۲- محاسبه میزان قابلیت اعتماد و اعتبار مفاهیم بکار رفته در تحقیق.

قابلیت اعتبار پرسشنامه		قابلیت اعتماد پرسشنامه		مفاهیم	
مدیران	اعضا	مدیران	اعضا		
۰/۸۲۴	۰/۶۰۲	۰/۸۲۸	۰/۵۰۹	مشارکت	
۰/۶۸۱	۰/۶۹۴	۰/۷۷۷	۰/۷۹۹	مهارت مدیران در بعد فنی	عوامل درون سازمانی
*	۰/۵۰۰	*	۰/۷۲۲	مهارت مدیران در بعد انسانی	
۰/۵۰۰	۰/۸۲۵	۰/۶۱۲۲	۰/۸۵۳	آموزش	
۰/۷۸۷	۰/۷۵۰	۰/۸۷۰	۰/۷۷۰	سازمان‌های دولتی و غیر دولتی	برون سازمانی
۰/۷۸۷	۰/۸۰۰	۰/۸۵۱	۰/۶۸۱	میزان دستیابی به اهداف	موفقیت

* در پرسشنامه مدیران شاخص‌های مزبور سنجیده نشده است.

براساس داده‌های جدول ۴، بیش از ۹۰ درصد اعضا و مدیران موفقیت تعاونی‌ها را در راه رسیدن به اهداف، بسیار کم یا کم ارزیابی کرده‌اند. از آنجا که میزان موفقیت تعاونی‌ها با عملکرد مدیران در ارتباط است، به نظر می‌رسد مدیران در ارزیابی خود دچار خطای ارفاق شده و تعاونی‌ها را موفق‌تر ارزیابی کرده‌اند. این اختلاف در سطح ۹۰ درصد اطمینان معنی‌دار بوده با این وجود اکثریت نسبی اعضا و مدیران با هم اتفاق نظر داشته و تعاونی‌ها را ناموفق ارزیابی کرده‌اند. با استفاده از آزمون

کلاستر، شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان گلستان و مازندران را می‌توان براساس شاخص میزان موفقیت، در چهار گروه طبقه‌بندی کرد. نتایج به‌دست آمده در جدول ۵ ارائه شده است

براساس آزمون کلاستر، شرکت‌های قائم شهر و ساری در مقایسه با سایر شرکت‌ها از موفقیت نسبی بالاتری برخوردار بوده‌اند. در این میان میزان موفقیت شرکت‌های بهشهر، بهنمیر بابلسر، سوادکوه و گوشتی بابلسر و حومه در سطح بسیار پایینی برآورد شده است.

جدول ۳- ارزیابی خدمات ارائه شده به اعضا توسط شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان مازندران و گلستان.

ارائه خدمات در زمینه‌های		تأمین نهاده‌ها		تنظیم بازار		مشاوره		اقتصاد		آموزش	
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۷۷	۷۶/۲	۹۹	۹۸	۹۴	۰/۹۳	۸۸	۸۷/۱	۷۸	۷۷/۲		
۲۳	۲۲/۸	۱	۱	۵	۵	۹	۸/۹	۱۹	۱۸/۸		
۱	۱	۱	۰/۱	۲	۲	۴	۴	۴	۴		
۱۰۱	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۰		
	۷/۳۷ ^a		۴/۶۷ ^d		۴/۸۵ ^d		۶/۱۹ ^b		۵/۵۱ ^c		

جدول ۴- میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان مازندران و گلستان از نظر اعضا و مدیران.

میزان موفقیت	اعضا		مدیران		کل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بسیار کم و کم	۷۰	۹۴/۶	۲۲	۸۱/۵	۹۲	۹۱/۱
متوسط	۱	۱/۴	۵	۱۸/۵	۶	۵/۹
زیاد و بسیار زیاد	۳	۴/۱	۰	۰	۳	۳/۰
کل	۷۴	۱۰۰	۲۷	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۰
میانگین		۵۰/۹۶		۴۴/۰۱		۴۵/۸۷

جدول ۵- آزمون کلاستر برای رتبه‌بندی شرکت‌ها بر اساس میزان موفقیت آنها در راه رسیدن به اهداف اساسنامه.

رتبه	نام شرکت	میانگین	طبقه	رتبه	نام شرکت	میانگین	طبقه
۱	قائم شهر	۶۳/۲۵	A	۷	گرگان	۴۸/۵۰	C
۲	ساری	۵۸/۶۷	A	۸	بهشهر	۴۶/۱۷	D
۳	کردکوی	۵۴/۹۲	B	۹	گوشتی بهنمیر بابلسر	۴۶/۰۰	D
۴	نوشهر	۵۴/۰۰	B	۱۰	سوادکوه	۴۵/۳۳	D
۵	گنبد	۵۱/۰۰	B	۱۱	گوشتی بابلسر و حومه	۴۵/۳۳	D
۶	آمل	۴۹/۸۱	C				

بررسی و اندازه‌گیری متغیرهای مستقل موثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی: در ادامه، ضمن توصیف وضعیت هر یک از متغیرهای مستقل از قبیل میزان شناخت اعضا نسبت به اصول تعاون، مشارکت، کیفیت آموزش‌ها، مهارت فنی و انسانی مدیران، رابطه آن با متغیر وابسته از طریق آزمون‌های همبستگی بررسی شده، سپس میزان تأثیر آنها بر موفقیت تعاونی‌ها مورد بحث قرار می‌گیرد. داده‌های به‌دست آمده از پژوهش در جدول ۶ ارائه شده است.

براساس داده‌های جدول ۶، اعضا و مدیران شناخت بسیار کمی نسبت به اصول تعاون داشته، میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی متوسط ارزیابی شده است. مهارت انسانی مدیران بیش از مهارت فنی آنان بوده، در مجموع سطح مهارت مدیران خوب برآورد شده است. در مجموع در حدود ۷۰ درصد از اعضا و مدیران هیچگونه آموزشی

دریافت نکرده‌اند. مدیران که هدایت تعاونی‌ها را بر عهده دارند در مقایسه با اعضا آموزش‌های کمتری دیده‌اند. بررسی کیفیت آموزش‌های ارائه شده نیز از نظر افراد آموزش دیده نشان می‌دهد که افراد آموزش دیده آن را مناسب ارزیابی کرده‌اند. بررسی نتایج آزمون سامرز D، اسپیرمن و گاما نشان می‌دهد که بین متغیرهای شناخت، میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی، مهارت انسانی و فنی مدیران و کیفیت آموزش‌ها با میزان موفقیت تعاونی‌ها رابطه کاملاً معنی‌دار، مستقیم و نسبتاً قوی وجود دارد. همچنین مقایسه میان دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده نشان داد که موفقیت تعاونی‌ها با تعداد افراد آموزش دیده ارتباطی ندارد.

جدول ۶- بررسی وضعیت و رابطه متغیرهای مستقل با موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران.

مفاهیم اصلی	وضعیت	اعضا		مدیران		کل		بررسی رابطه مفاهیم اصلی با موفقیت شرکت‌ها
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
شناخت	هیچ	۳۴	۴۵/۹	۱۳	۴۸/۱	۴۷	۴۶/۵	سامرز D *** ۰/۲۶۷
	کم	۳۶	۴۸/۶	۵	۱۸/۵	۴۱	۴۰/۶	اسپیرمن *** ۰/۲۹۶
	متوسط	۲	۲/۷	۶	۲۲/۲	۸	۷/۹	گاما *** ۰/۴۴۸
	زیاد	۲	۲/۷	۳	۱۱/۱	۵	۵/۰	
مشارکت	کم و بسیار کم	۱۸	۲۴/۳	۱	۳/۷	۱۹	۱۸/۸	سامرز D *** ۰/۳۰۷
	متوسط	۵۰	۶۷/۶	۱۶	۵۹/۳	۶۶	۶۵/۳	اسپیرمن *** ۰/۵۲۴
	زیاد و بسیار زیاد	۶	۸/۱	۱۰	۳۷	۱۶	۱۵/۸	گاما *** ۰/۳۱۷
مهارت فنی مدیران	کم و بسیار کم	۷	۹/۵	۴	۱۴/۸	۱۱	۱۰/۹	سامرز D *** ۰/۳۱۷
	متوسط	۳۱	۴۱/۹	۱۲	۴۴/۵	۴۳	۴۲/۶	اسپیرمن *** ۰/۳۵۰
	زیاد و بسیار زیاد	۳۶	۴۸/۶	۱۱	۴۰/۷	۴۷	۴۶/۵	گاما *** ۰/۵۲۰
مهارت انسانی مدیران	کم و بسیار کم	۵	۶/۹	*	*	*	*	سامرز D *** ۰/۳۵۱
	متوسط	۱۸	۲۵/۰	*	*	*	*	اسپیرمن *** ۰/۴۰۵
	زیاد و بسیار زیاد	۵۱	۶۸/۱	*	*	*	*	گاما *** ۰/۶۴۸
کیفیت آموزش‌ها	متوسط	۸	۳۴/۸	۰	۰	۸	۲۶/۷	سامرز D ** ۰/۲۴۷
	زیاد و بسیار زیاد	۱۵	۶۵/۲	۷	۱۰۰	۲۲	۷۳/۳	اسپیرمن ** ۰/۲۳۹
تعداد افراد آموزش دیده	آموزش ندیده	۵۰	۶۷/۶	۲۰	۷۴/۱	۷۰	۶۹/۳	فی ns ۰/۶۷۰
	آموزش دیده	۲۴	۳۲/۴	۷	۲۵/۹	۳۱	۳۰/۷	کرامرز V ns ۰/۶۷۰

تحلیل مسیر: با استفاده از تکنیک رگرسیون چند متغیره Back Ward اثرات همزمان متغیرهای مستقل بر موفقیت شرکت‌های تعاونی (متغیر وابسته)، مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور متغیرهای مستقلی را که از لحاظ نظری می‌توانستند بر روی متغیر وابسته تأثیر بگذارند، وارد مدل کرده، رابطه آنها با موفقیت تعاونی‌ها بررسی گردید. نتایج این بررسی نشان داد که میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی به عنوان متغیر مستقل نیز تحت تأثیر سایر عوامل می‌باشد. در جدول ۷ نتایج به‌دست آمده از این بررسی به‌طور مبسوط ارائه شده است.

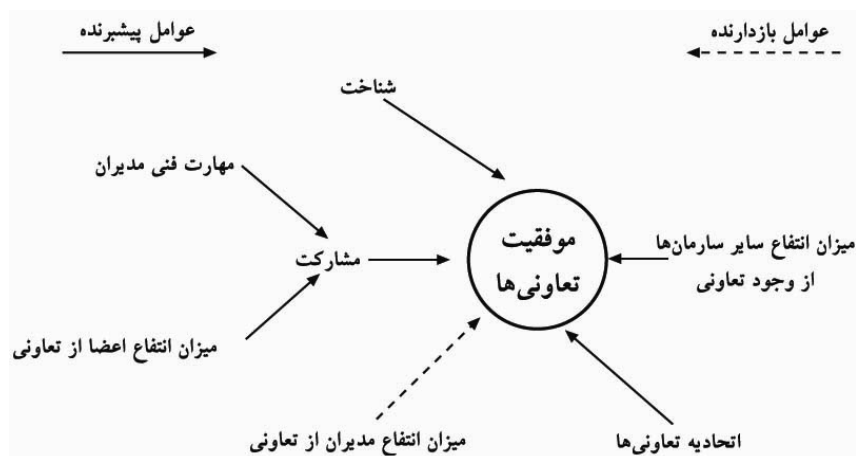
در جدول ۷ مقدار آماره فیشر F در سطح ۹۹ درصد اطمینان، کاملاً معنی‌دار بوده و نشان می‌دهد که بین متغیرهای مستقل وارد شده در معادله و متغیر وابسته رابطه کاملاً معنی‌داری وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی رگرسیون R بزرگتر از ۰/۵ می‌باشد که بیانگر همبستگی نسبتاً قوی مجموعه متغیرهای مستقل با متغیر وابسته است. مقدار ضریب تبیین R^2 نیز بیان‌کننده میزان متوسطی از واریانس متغیر وابسته است که توسط متغیرهای مستقل وارد شده در مدل، تبیین می‌گردد. در تحقیقات علوم اجتماعی مقدار آماره R^2 به دلیل وسعت عوامل تأثیرگذار در سیستم، پایین بوده، شناسایی و تبیین

همه عوامل در یک تحقیق دشوار می‌باشد (نایی، ۱۳۷۶).
 بنا بر این متغیرهای مستقل وارد شده در مدل معنی‌دار بوده و علامت آن (مثبت یا منفی) نشان‌دهنده نوع رابطه (مستقیم یا معکوس) این متغیرها با متغیر وابسته است.
 براساس نتایج به‌دست آمده از جدول ۷ به‌ترتیب شناخت اعضا از اصول تعاون، عملکرد اتحادیه تعاونی‌های کشاورزی مرغداران، کارکرد تعاونی‌ها برای عوامل برون سازمانی و مشارکت اعضا در امور تعاونی به عنوان عوامل پیشبرنده و میزان انتفاع مدیران از تعاونی به عنوان عامل بازدارنده در راه موفقیت تعاونی‌ها شناسایی شد. از سوی دیگر مفهوم واسطه مشارکت اعضا در امور تعاونی تا حدود زیادی به میزان انتفاع اعضا از تعاونی و مهارت فنی مدیران بستگی دارد.
 پس از سنجش تأثیر مفاهیم واسطه و مستقل بر میزان موفقیت تعاونی‌ها، بر اساس مدل نظری تحقیق، دیاگرام مسیر تحقیق طراحی گردید. در زیر، نمایه آن نشان داده شده است:
 میزان اثر مستقیم و غیرمستقیم هر عامل بر موفقیت تعاونی‌ها به‌طور جداگانه مورد سنجش قرار گرفت. نتایج به‌دست آمده در جدول ۸ ارائه شده است:

جدول ۷- رگرسیون چند متغیره برای شناسایی عوامل موثر بر میزان موفقیت تعاونی‌ها و مفاهیم واسطه وارد شده در معادله.

متغیر مستقل	متغیر وابسته	مشارکت
شناخت اعضا از اصول تعاون	۴/۳۱**	
میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی	۰/۹۱***	
عملکرد اتحادیه تعاونی‌ها	۱/۵۱***	
میزان انتفاع مدیران از تعاونی	-۱/۹۵**	
میزان انتفاع سایر سازمان‌ها از وجود تعاونی‌ها	۱/۳۵**	
مهارت‌های فنی مدیران	۰/۳۸***	
میزان انتفاع اعضا از تعاونی	۰/۹۰*	
ضریب ثابت	۱۱/۳۱ ns	۱۴/۶۵۳***
ضریب همبستگی رگرسیون R	۰/۶	۰/۵۳۱
ضریب تبیین R^2	۰/۳۶	۰/۲۸۲
آماره فیشر F	۱۰/۹***	۱۳/۵۷***
درجه آزادی df	۱۰۱	۷۱

ns، *، **، ***، به‌ترتیب غیر معنی‌دار و معنی‌دار در سطح ۹۰، ۹۵ و ۹۹ درصد اطمینان.

نمودار ۱- دیاگرام مسیر برای تحلیل روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته.

جدول ۸- تبیین میزان تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر مفهوم نهایی تحقیق (موفقیت تعاونی‌ها).

متغیر	اثر مستقیم (۱)	اثر غیر مستقیم (۲)	۱+ ۲
شناخت اعضا از اصول تعاون	۴/۳۱	-----	۴/۳۱
مشارکت اعضا در امور تعاون	۰/۹۱	-----	۰/۹۱
میزان انتفاع اعضا از تعاونی	-----	۰/۹۱ * ۰/۹۰۵	۰/۸۲
عملکرد اتحادیه تعاونی‌ها	۱/۵۱	-----	۱/۵۱
میزان انتفاع مدیران از تعاونی	-۱/۹۵	-----	-۱/۹۵
میزان انتفاع سایر سازمان‌ها از وجود تعاونی‌ها	۱/۳۵	-----	۱/۳۵
مهارت‌های فنی مدیران	۰/۳۸	۰/۳۸ * ۰/۹۰۱	۰/۳۴
میزان انتفاع اعضا از تعاونی	-----	۰/۹۰۵ * ۰/۹۰۱	۰/۸۲

بر اساس یافته‌های جدول ۸، به ترتیب شناخت اعضا، عملکرد اتحادیه تعاونی‌ها، میزان انتفاع سایر سازمان‌ها از وجود تعاونی‌ها، مشارکت اعضا در امور تعاون، میزان انتفاع اعضا از تعاونی و مهارت‌های فنی مدیران بیشترین تأثیر مثبت را بر موفقیت تعاونی‌ها دارد. همچنین میزان انتفاع مدیران از تعاونی‌ها به عنوان مهمترین عامل بازدارنده شناسایی شد.

نتایج

با توجه به مطالب بیان شده اهم نتایج این پژوهش را می‌توان به شرح زیر بر شمرد:

- شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان‌های مازندران و گلستان در راه رسیدن به اهداف خود عملکرد چندان موفق نداشته‌اند.
- اعضا و مدیران این تعاونی‌ها نسبت به اصول و اهداف تعاون شناخت بسیار کمی دارند. این عامل با ضریب

۴/۳۱ تأثیر مثبتی بر روی موفقیت تعاونی‌ها دارد.

- مشارکت اعضا در امور این تعاونی‌ها در حد متوسط برآورد گردید. این عامل با ضریب ۰/۹۱ به طور مستقیم بر موفقیت تعاونی‌ها تأثیر می‌گذارد. نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که مشارکت اعضا با مهارت فنی مدیران و میزان انتفاع اعضا از تعاونی ارتباط نزدیکی دارد.
- نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که مهارت فنی مدیران با ضریب ۰/۳۴ از طریق مفاهیم واسطه مشارکت اعضا بر روی موفقیت تعاونی‌ها تأثیر مثبتی دارند.
- ۶۷/۶ درصد از اعضا و ۷۴ درصد مدیران هیچگونه آموزشی دریافت نکرده‌اند. نتایج آزمون همبستگی نشان داد که بین کیفیت آموزش‌ها و میزان موفقیت تعاونی‌ها رابطه مستقیم و معنی‌دار وجود دارد.
- میزان انتفاع مدیران از تعاونی و بهره‌برداری از شرکت در جهت منافع شخصی با ضریب ۱/۹۵ بر روی موفقیت

تعاونی‌ها تاثیر منفی می‌گذارد. به منظور بالا بردن سطح مشارکت اعضا در تعاونی‌ها، لازم است راهکاری مناسب اتخاذ گردد. - براساس نتایج به دست آمده، مشارکت اعضا در گروه مهارت مدیران و انتفاع اعضا از تعاونی‌ها می‌باشد. بنابراین برای بالا بردن سطح مشارکت اعضا در تعاونی‌ها توجه به شیوه‌های مدیریت مشارکتی و تامین خواسته‌های اعضای تعاونی‌ها می‌تواند در تامین همکاری اعضا موثر واقع شود.

- موفقیت تعاونی‌ها در گروه مهارت مدیران آن می‌باشد. از آنجا که مدیران شرکت‌های تعاونی از مهارت‌های فنی و بعضاً انسانی پایینی برخوردار هستند، آموزش این گروه می‌تواند تأثیر بسزایی در موفقیت تعاونی‌ها داشته باشد.

- میزان انتفاع اعضا و سایر سازمان‌ها از تعاونی‌ها و عملکرد اتحادیه تعاونی‌ها به ترتیب با ضریب $0/82$ ، $1/35$ و $1/51$ بر روی موفقیت تعاونی‌ها تاثیر مثبت می‌گذارد. با توجه به نتایج به دست آمده، پیشنهادات زیر برای بهبود وضعیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران در این دو استان ارائه می‌شود:

- دلیل پایین بودن سطح شناخت اعضا از تعاون و اصول عالی‌ه آن و همچنین نقش آموزش‌ها در موفقیت تعاونی‌ها ارائه آموزش‌های مستمر و متناسب با نیاز مرغداران، در توانمند سازی آنان می‌تواند نقش مهمی را ایفا نماید.

- جلب مشارکت اعضا در تصمیم‌گیری اداره امور تعاونی‌ها می‌تواند منافع بی‌شماری را برای این شرکت‌ها

منابع

- آقاجانی ورزنده، م. ۱۳۸۰. بررسی و ارزیابی فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی تولید، روستایی استان اصفهان (۷۱-۱۳۵۱)، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان
- امینی، ا. م. و صفری‌شالی، ر. ۱۳۸۱. ارزیابی تأثیر آموزش در موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران، مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، جلد ۶، شماره ۲، تابستان، ۱۳۸۱، ص ۲۸-۱۷.
- خاموشی، ه. ۱۳۷۲. روش ارزیابی مدیریت، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران.
- درویشی نیا، ع. ۱۳۷۹. ارزیابی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در استان مازندران، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس.
- زاهد زاهدانی، س. و ایمان، م. ۱۳۶۱. تاریخچه تعاونی‌های روستایی ایران، دانشکده ادبیات و علوم، دانشگاه شیراز.
- سرسختی، ع. ۱۳۷۴. عوامل اجتماعی موثر بر عملکرد سازمانی تعاونی‌های صیادی در استان بوشهر، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- سرمد، ز. بازرگان، ع و حجازی، ا. ۱۳۷۹. روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، چاپ سوم، انتشارات آگاه.
- صفری شالی، ر. ۱۳۸۰. بررسی فعالیت‌ها و عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان.
- قدسی پور، ح. ۱۳۷۸. فرایند تحلیل سلسله مراتبی AHP، چاپ اول، دانشگاه صنعتی امیر کبیر، پلی تکنیک مرکز نشر.
- نایی، ه.، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، چاپ اول، نشر نی تهران، ۱۳۷۶.
- نجفی، ب.، "تنگناهای توسعه کشاورزی در ایران"، مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۲۴، ص ۱۴۵-۱۳۲، ۱۳۷۷.
- Adrian, J., and Wade Green, T. 2001. Agricultural cooperative managers and the business environment, *Journal of Agribusiness*, 19-1: 17-33.
- Bhuyan, S. 2000. Grower and manager issues in fruit and vegetable cooperatives. Paper presented at NCR-194, Las Vegas Nevada annual meeting. Available at Internet: <http://www.agecon.kus.edu/acc/ncr194/publications.htm>
- Cochran, W.G. 1976. Sampling techniques, John Wiley Sons, New York.
- Diakoulaki, D., Mavrotas, G., and Papayannakis, L. 1995. Determining objective weights in multiple criteria problems: the critic method, *Computer & Operation Research*, 22-7: 763-770.
- Jolliffe, F.R. 1986. Survey design and analysis, Haleston Press, New York.
- Russoa, C., Weatherspoonb, and etall, D. 2000. Affects of managers' power on capital structure: a study of Italian agricultural cooperatives. *International Food and Agribusiness Management Review*. 3: 27-39.

The assessment and identification factors effectives the success of agricultural poultry cooperatives in Golestan & Mazandaran provinces

A.M. Amini¹ and M. Ramezani²

¹Assist prof., and M.Sc. Student, Respectively, ²Dept. of rural development studied Isfahan University of Technology

---

Abstract

The general goal of this research was to study the factors effecting on the success of the poultry-farm cooperatives in Golestan and Mazandaran provinces. Based on multi-stage cluster sampling and Chocran formulas, 11 cooperatives and 101 members were selected from 21 cooperatives with 1395 members. After completion of questionnaires, the AHP scaling method was employed. Statistical tests (factor analysis and alpha coefficient) showed that this research was high in construction validity and reliability. The research results showed that cooperative functions toward fulfillment of members' demands were weak. Results of the path model showed that effective factors on the success of cooperatives (from highest to the lowest) are: knowledge of cooperative principles by the members, performance of cooperatives union, rate of benefit other organization from cooperatives participation in cooperative affairs, extra-organizational factors, the rate of member sharing instruction, managers' skills. Also, the success of cooperatives much relies on inter-organizational factors, the amount of members' share from education, participation in cooperative's affairs, the managers' specialty and skills, and knowledge of cooperatives' principles were very weak. Research results indicated that there is a direct and statistically significant correlation between these independent variables and the success of cooperatives in Golestan and Mazandaran provinces.

Keywords: Path Analysis; Agricultural Cooperatives; Poultry Cooperatives; Success; Golestan and Mazandaran